

Супугалиева Г.И.

Әлемдік тәжірибеде исламдық банкингтің қолданылу ерекшеліктері

Исламдық банкингтің болашағы аса зор жүйе. Дәстүрлі банкинг жүйесіндегі саясаттан айырмашылығы ислам банкингінің принциптерінің бірі – адамгершілік пен адалдық. Исламдық қаржыландырудың артықшылықтары ретінде келесілерді қарастыруға болады: өтімді капиталды жинақтау; мәмілелер сенімділігі, ақиқат, әділеттілік және транспаренттілік қағидаларына негізделген; жобаларда табыс пен тәуекелді өзара бөлісе отырып, мәміленің барлық тараптарының бірлесіп қатысуы; қаржы ағымдары нақты активтерге бекітілген; алып-сатарлықтың болмауы; өндірістік қуаттарды, экономикалық инфрақұрылымды дамыту. Сондықтан соңғы жылдары дамыған және дамушы елдер исламдық қаржыландыру жүйесін енгізуге белсене кірісуде. Өйткені, оларды исламдық банкинг, исламдық құнды қағаздар, исламдық инвестиция тартудың ерекшеліктері мен артықшылықтары қызықтырады. Жасыратыны жоқ, әлемдік экономика мен қаржылық жүйенің тірегі болып келген батыстық экономикалық үлгі бүгінде әлсірей бастады. Сарапшылардың пікірінше, еуропалық үлгінің басты кемшілігі – несиелік пайыздық өлшемдер. Ал қаржылық жүйесі исламдық қағидаларға сай құрылған мемлекеттер дағдарыстан онша зиян шеккен жоқ. Қаржыгерлер мұны исламдық қаржыландыру жүйесінің артықшылықтарымен байланыстырады.

Түйін сөздер: исламдық банкинг, исламдық қаржыландыру, инвестиция, деривативтер, инвесторлар, инвестициялық жоба.

Supugalieva G.I.

The features of the application of Islamic banking in foreign countries

The special features of Islamic finance include the following: involvement of liquid capital; transaction based on principles such as a reliability, honesty, truthfulness and transparency; project income and risks are divided between the parties to the transaction; financial flows linked to real assets; the absence of speculative; the development of production capacities and economic infrastructure. In this regard, developed and developing countries are actively implementing Islamic finance in recent years. Advanced countries are interested in Islamic banking, Islamic securities, the advantages of Islamic investment. It is not the secret that the role of Western foreign experience, which was the basis of the world economic and financial system, becomes weak today. According to experts opinion, the main drawback of the European example is credit interest rates. While the countries that have built their financial system based on Islamic principles, they are not so much affected by the crisis. Financial experts explain this with respect to the advantage of the Islamic financial system.

Key words: Islamic banking, Islamic finance, investment, derivatives, investors, investment project.

Супугалиева Г.И.

Особенности применения исламского банкинга в зарубежных странах

В последние годы развитие и развивающиеся страны активно внедряют исламское финансирование. Передовые страны интересуются исламским банкингом, исламскими ценными бумагами, преимуществами привлечения исламских инвестиций. Не стоит скрывать тот факт, что роль западного зарубежного опыта, который был основой экономической и финансовой системы в мире, на сегодняшний день ослабевает. По мнению экспертов, главным недостатком европейского примера являются кредитные процентные ставки. Тогда как страны, построившие свою финансовую систему на основе исламских принципов, не так сильно пострадали от кризиса. Финансисты связывают это с преимуществами исламской финансовой системы.

Ключевые слова: исламский банкинг, исламское финансирование, инвестиция, деривативы, инвесторы, инвестиционный проект.

**ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕДЕ
ИСЛАМДЫҚ
БАНКИНГТІҢ
ҚОЛДАНЫЛУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ****Кіріспе**

Жаһандық индустрия дамуының нағыз өркендеу кезеңі 1970 жылдардың ортасында басталды. Исламдық қаржыландырудың негізін бастаған шағы 1950 жылдары исламдық ғалымдар мен экономистер пайызға негізделген дәстүрлі банкингерге шынайы балама ұсыну мақсатында исламдық банк және қаржы жүйесінің үлгілерін ұсына бастады. Исламдық банкинг құралы ретінде «мудароба» екі жақты тұжырымдамасы ұсынылды. Қаржылық дағдарыс ғаламдық экономиканың рецессиясына әкеп соқтырған дүниежүзілік қаржылық жүйенің мәселелерін анықтады. Қаржылық дағдарыстың пайда болуына қаржылық нарықтың екіжақты қадағалануы мен жалған капиталдың жасақталуы септігін тигізді. Дәстүрлі қадағалау мен реттеу жүйесінен тыс пайда болған жаңа қаржылық құралдар мен институттардың қалыптасуы нақты активтерге негізделмеген ақша массасының пайда болуына әкелді. Күрделі схемалар арқылы жасалып, реттелетін қаржылық капитал экономиканың нақты секторындағы өндірістің көлеміне сәйкес келмейтін виртуалды капиталға айналды. Қаржылық ресурстар нақты тауарлар мен материалды құндылықтарды қамтамасыз етудегі негізгі мақсаттарын жоғалтты. Бұл өз ретінде спекулятивті капиталдың өсімі мен дүниежүзілік экономиканың дамуындағы дисбаланстың пайда болуына әкелді. Мәселен, Халықаралық есеп-айрысу банкінің соңғы мәліметі бойынша дүниежүзілік деривативтердің биржадан тыс нарығының көлемі 591,9 трлн. АҚШ долл. құраған, бұл дүниежүзілік жалпы өнімнен 9,5 есе артық еді (62,2 трлн. АҚШ долл.), басқа сөзбен айтқанда, деривативтердің тек 10% ғана нақты экономиканы қамтамасыз еткен.

Эксперименттік бөлім

Осылайша, нақты өндіріс процесімен және нақты активтермен қамтамасыз етілген тиімді қаржылық жүйені қалыптастыру мұқтажы пайда болды. Бұл жерде өндірістік процеспен тікелей байланысқан және пайда болған тәуекелдер-

ді болдырмауға мүмкіндік беретін исламдық қаржыландыру ерекше рөлге ие болады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2010 жылғы «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында Елбасы отандық қор рыногын жұмыс істеуге мәжбүрлеп, ол 2020 жылы ТМД мен Орталық Азиядағы ислам банкінгінің өңірлік орталығына айналуы және Азиядағы жетекші қаржы орталықтарының ондығына енуі тиіс екендігін айқындаған.

Исламдық қаржыландыру туралы бірінші заң 2009 жылғы 12 ақпанда «Ислам банктерін және ұйымдарын исламдық қаржыландыруды ұйымдастыру және қызмет мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» бірінші Заңы елдің Парламентімен қабылданды және Президентпен қол қойылды [1].

Нәтижелер және талқылаулар

Исламдық қаржы қазіргі таңда әлем назарында болып келеді. Батыс Еуропа елдерінде исламдық банктердің ашыла бастағанына біраз уақыт болды. Оның себебін жаһандық миграциялық процестердің салдарынан іздеу керек. Батыс Еуропа елдері мұсылман елдерінен көшіп барған бірнеше миллион адамның мұқтаждықтарын өтеуге мәжбүр болатыны түсінікті. Сондай мұқтаждықтардың бірі – өсімсіз жұмыс істейтін ислами банк. Мәселен, Батыс Еуропадағы ең ірі Ислам қаржы орталығы болып саналатын Ұлыбританияда 2 миллионға жуық мұсылман бар деп есептеледі. Ұлыбританияда жиырмадан астам банк исламдық қаржы нарығының қызметін көрсетеді. Бұлардың ішінде The Islamic Bank of Britain, The European Investment Islamic Bank, The Bank of London және The Middle East деп аталатын төрт қаржы компаниясы шарифат заңдары бойынша жұмыс істейді. Осы ретте, Швейцарияда Ислам банкінгтерінің саны бесеу, Франция мен Люксембургте төртеу екенін айта кету керек. Жалпы алғанда, интернеттегі ақпарат көздерін қадағалап отырсақ, соңғы жылдары Ислам банкінгтерінің дүние жүзінде тоқтаусыз дамып келе жатқанын байқауға болады. Алайда, бұл дамудың тағы бір сипаты – исламдық банктердің қызметін тек оның табиғи клиентурасы, яғни мұсылмандар ғана емес, «Ай-Би-Эм», «Дженерал Моторс», «Алкатель», «Дэу» тәрізді

әккі алыптар да пайдалануда. Өз тарапынан, жетекші батыс банктері өздерінде исламдық бөлімдерді ашып отыр («АБН-Амро», «Сосьете Женераль», «Чейз Манхэттен», «Голдмэн Сакс», «Ай-Эн-Джи», «Номура Секьюритиз», «Джей Пи Морган» және бірқатар басқалары). Ал «Ситибэнк» 1997 жылы Бахрейнде 20 млн. долларлық капиталмен еншілес «Сити Исламик Инвестмент Бэнкті» құрды [2].

Ұлыбританиядағы исламдық банкінг. Қазіргі таңда Ұлыбритания, Лондон Еуропадағы жетекші исламдық қаржылық орталық болып табылады. Исламдық активтер бойынша әлемде тоғызыншы орын алып отыр. Ұлыбританияның қаржылық ұйымдары исламдық өнімдердің отыз жылдан астам көрсетіп отыр. Ұлыбританияда исламдық қаржының дамуы 1982 жылы Сауд Арабиясында Джидда қаласында Салих Камил деген бизнесменнің бастауымен бастау алған болатын. Бизнесменнің «ал-Барака инвестициялық компаниясы» Ұлыбританиядағы «Hargrave Securities» банкін иемденіп, оны ислам банкіне айналдырған болатын. Уақыт өте банк инвестициялық компанияға айналды. Маркетингті зерттеу нәтижесі бойынша Ұлыбританиядағы исламдық өнімдерге сұраныс жоғары болып шықты. Маркетингтік зерттеу нәтижелерін талдау арқылы Ұлыбританиядағы кейбір банктер (HSBC, Lloyds TSB т.б.) 2000 жылдары исламдық терезелерін ашқан болатын. Исламдық банкінгтің даму болашағы мен позитивті нәтижелері Ұлыбританияның бұл саланы дамытуын жеделдететүсті. Ұлыбританиядағы қаржы нарығын қадағалау функциясы Англия банкінен қаржылық қызметті басқару органына өткеннен кейін әлдеқайда тез темппен дами бастады. Сол кездегі қаржы министрі болып келген Гордон Браун елдің қаржылық саясатының бірі ретінде исламдық қаржыландыруды дамытып, Лондонды исламдық қаржының әлемдік орталығына айналдыруға қосқан болатын. Осы мақсатпен заңдағы ислам банктеріне жұмыс жасауға кедергі жасайтын тұстарын алып тастаған болатын. Негізінен 2003 жылдан бастап исламдық институттарға қолайлы салық төлеу режимі қойылған болатын. Осы арқылы ислам мекемелері басқа дәстүрлі мекемелермен бірге бәсекеге қабілеттілігін арттырды. Сонымен қатар бағалы қағаздар нарығында да өзгертулер енгізіліп, сукук исламдық облигацияларын шығаруға мүмкіндік туып, дәстүрлі облигациялар сияқты тиімді болып табылады. 2004 тамызында Еуропадағы исламдық қаржыландыруға

шешуші жайт болды, ол қаржы қызметтері басшылығы Британияның ислам банкіне лицензия берген болатын. Ұлыбритания нарығын және елдегі ислам қаржысының даму потенциалын зерттеуге арналған топ құрылған болатын. Зерттеу нәтижесі оң көрсеткіштер бергені үшін Islamic House of Britain инвестор іздеуге кірісті. Инвестор ретінде ислам банктері мен компаниялары, сонымен қатар Таяу Шығыс елдеріндегі Бахрейн, Катар, БАӘ и Сауд Арабиясындағы ислам банктері мен компаниялары басқарма мүшелеріне кіретін кәсіпкерлер де бар. Британия ислам банкі жария компания ретінде ашылып, Еуропадағы «ал-Барака» банкіне қарағанда бірден ислам банкі болып ашылған алғашқы бөлшек сауда банкі болып табылады. Қазіргі таңда «Ұлыбритания ислам банкі» атын акционерлер келісімі бойынша «Al Rayan» атына өзгертілген болатын. Екі жылдан аз уақытта 2006 жылы қаржы қызметтерін басқармасы Еуропаның исламдық инвестициялық банкіне (European Islamic Investment Bank) лицензия берді. Банктің қалаушылары ішінде Таяу Шығыс пен Еуропаның жеке және заңды тұлғалары бар. 2008 жылы Salaam Halal Insurance брендімен тәуелсіз исламдық сақтандыру компаниясы (Такафул) жылы қызметін бастады. 2013 жылы Лондон қор биржасында 34 млрд. АҚШ долларына 49 сукук бағалы қағаздары орналастырылған болып табылады. Принц Чарльздің айтуы бойынша оны ислам банкингінде нақты экономикамен тығыз байланысы және этика мен адамгершілікпен ұштасатыны қуантады. Жақын болашақта үкімет қолдауымен Лондон ислам қаржысын Еуропадағы ғана емес, әлемдегі орталығы болуы әбден мүмкін. Алайда, Дубай мен Куала-Лумпурдағы дәстүрлі ислам банкингінің дамуы мен күш жинап жатқан Люксембургке қарасақ бұл мақсат Лондонға оңайлықпен соқпақ түрі жоқ сияқты көрінеді. [6]. Ұлыбритания әлемнің қаржы астанасы болып саналады және исламдық қаржыландырудың да Ұлыбританияда болғандығын қалайды. Сондықтан да исламдық банкинг – бұл қаржыландырудың балама түрі. Ұлыбритания мұсылмандық займның мемлекеттік облигацияларын шығаратын әлемдегі бірінші мұсылман емес ел болатындығын жария етті. Баронесса Саида Варси жаһандық исламдық қаржыландыру және инвестициялау жөніндегі топқа басшылық жасайды. Бұл топ исламдық қаржыландыруды әлемнің әртүрлі елдерінің экономикасын жемісті дамыту үшін қалай қолданып, дамытуға

болатындығын зерделейді. Қазақстан Үкіметі Алматыны Қазақстандағы исламдық қаржыландыру орталығына айналдыруды мақсат тұтып отыр және Ұлыбритания бұл жобаны жүзеге асыру мүмкіншіліктерін талқылауда. Жалпы, әлемде көптеген адамдар түрлі елдердегі өндіріс ошақтарына инвестиция құюға ынталы. Бірақ, олар мұны шарифат заңына қайшы келмейтін ережелермен жүзеге асырғылары келеді. Сондықтан да Ұлыбритания аталған адамдардың өз қаржыларын Ұлыбританияның да экономикасына салғанын қалайды. Бұл ретте аталған инвесторлар үшін қаржыларын қандай елге салғандығы маңызды емес. Ең бастысы шарифат ережесі сақталса болғаны. Ол авто жол, темір жол не болмаса вокзал мен басқа да жобалар құрылысы болуының еш маңыздылығы жоқ. Яғни, алкоголь сусындары, шылым өндірісімен, құмар ойындармен байланысты болмауы тиіс.

Қазіргі уақытта банктер ислам қағидаларына, Малайзия тәжірибесі, жылдам өсу кезеңінде негізінде жұмыс істеп жатқан ел. Малайзия Шарифаттық постулатқа негізделеді, қор нарығында, банктік және қаржылық қызметі туралы брокерлік ірі орталығы болып табылады. Құрылыс немесе тұрғын үй сатып алу үшін ең үлкен сұраныс Ислам несие, жергілікті банктер сәйкес, буддистер және христиандар, негізінен ұсынылған Қытай азшылық болып табылады. Малайзия халық мұсылман болып табылатын жарты, осы типті банктік бизнестің қазіргі заманғы нысандарын дамытуға көшбасшы болуға ұмтылады. Үкімет Таяу Шығыс инвестициялар мен Азия елдеріндегі мұсылман әлемнің басқа да бөліктері үшін арна елге айналдыру идеясын қолдайды. Себебі елдің 20%-ы мұсылман болып табылады. Ал ол аймақта орналастырылған қаражат құрамы қолма-қолсыз ақшаларды құрайды.

1993 жылы Малайзия заңдар өзгерткеннен кейін, 23 коммерциялық банктер, 19 қаржы компаниялары мен үш коммерциялық банктер Құран негізінде қағидаттары негізінде жұмыс істеуге кірісті. 1996 жылдың I жартыжылдығының соңында жалпы емес пайызсыз салымдар «Ислам» шоттары 6,1 млрд теңгені құрады. Немесе барлық банктік депозиттер 2%. Малайзияда әзірленген және орталық банк және ірі корпорациялардың бағалы қағаздар, қазынашылық және басқа қаржы құралдарының нарығы болды, емдеу Ислам жорамалдардың негізінде орын алады. Араб-малайзиялық Банк елдің бірінші ислам несие карточкалық жүйелердің, «Visa»

тарату үшін белсенді науқан басталды. Банк басшылығы мәлімдегендей, мүмкін болған жерде, төлем қызметтері түнгі клубтар, массаж салондары және осындай басқа да мекемелерге арналған карточкалар пайдалануға тыйым салады. Қор биржасында брокерлік операциялар саласындағы қабылданған ең радикалды бастамалар. Бұл салада 2 млрд сыйымдылығы белсенді инвестициялық холдингі «Abrar Group International» болып табылады. Бастапқыда ол Таяу Шығыстағы клиенттерге қызмет атқарды. Қазіргі уақытта шетелдік клиенттер оның жалпы халық санының 40%-дан аспайды. Назарға алатын болсақ, инфрақұрылымды және географиялық орналасуы артықшылықтарын ескере отырып, халықаралық банктер саны, оның исламдық қаржы қызметтерінің ел дамуының негізі ретінде Малайзияны қарастыра бастады. Мысалы, Standard Chartered және HSBS Amanah қаржылық қызметтерді дамыту және жаңа Азия-Тынық мұхит нарықтарын дамыту үшін аймақтық орталығы ретінде Малайзияны қарайды. Сонымен қатар, осындай Кувейт Finance House ретінде құрылымдар, Әл Rajhi Банк, ОСВС Ислам банкі мен Абу-Даби Ұлттық банкі (2010 жылдың ақпан айында Малайзияда өз қызметін бастау үшін лицензия алу жөнінде өтініш), сондай-ақ өңірлік орталығы ретінде Малайзия бағаланды. Ислам Консультативтік Кеңес, Малайзияның Бағалы қағаздар жөніндегі комиссия шенберінде жұмыс істейтін, белгілі бір өнімдерді немесе қызметтерді исламның талаптары сәйкестігі туралы барлық нарық

қатысушыларының кеңес беру қызметтерін ұсыну, ислам бағалы қағаздар нарығының жұмыс істеуіне байланысты мәселелерді реттеуге айрықша құқығы бар. Екеуі де барлық мүдделі мемлекеттік органдар тарапынан абсолюттік түсіну ескере фетвы бір қатты түсіндіру Малайзияда исламдық қаржыландыру индустриясын табысты түрде дамытуға қажетті шарты болып табылады фактісі «үйлестіру» fatwas қондырғылар мен исламдық қаржы өнімдері бойынша үздіксіз мөлдір жұмысты жүзеге асырылады [7].

Қорытынды

Өз кезегінде Қазақстанда исламдық инструменттерінің жұмыс істеу тәжірибесі үлкен емес. 2003 жылы исламдық банкінг принциптерін клиент ретінде Қазақстанға алғашқы исламдық кредитті таратқан тек «БТА Банк» АҚ пайдаланған еді. 2006 жылдан бастап «Банк ЦентрКредит» АҚ мен «Альянс Банк» АҚ алғаш рет өз практикаларында исламдық қаржыландыру әдістерін пайдалана бастады. Дегенмен қаражат исламдық капитал нарығынан «тауар мурабаха» схемасы бойынша тек жеке қажеттіліктер үшін тартылды және олардың нормативтік-құқықтық базаның болмауы күйінде пайдаланылуы одан әрі исламдық қаржылық инструменттерін орналастыруда өз көрінісін тапқан жоқ еді. Осыған орай Қазақстанда исламдық қаржыландыру принциптерін дамытудағы мемлекет тарапынан ауқымды қолдауын атап өту қажет.

Әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.А. От идеи Евразийского союза – к новым перспективам евразийской интеграции. Электронный ресурс: akorda.kz
- 2 Dr Aly Khorshid. About «Islamic finance» // Department of Social and Economic Science. – 2013. – P. 3, 12-16.
- 3 Islamic financial system// <http://www.islamic-banking.com/islamic-finance.aspx>
- 4 Khaki1 G.N. Bilal Ah. Malik2: Islamic Banking and Finance in Post-Soviet Central Asia with Special Reference to Kazakhstan./ Prof. G.N. Khaki1 Bilal Ah. Malik2// Journal of Islamic Banking and Finance, Vol. 1 No. 1, December 2013. – P. 18-19.
- 5 A dissertation paper studying demand and commercial viability of Islamic banking in Kazakhstan//Madi Akmambet//Economy & Finance, Business. – 2013. – P. 32-35.
- 6 Нурымов А.А., Раимбеков Ж.С. // Актуальные проблемы развития и управления исламской финансовой индустрией в Казахстане. А. Нурымов Ж.С. Раимбеков. КазУЭФМТ. – Астана, 2011. – С. 14-19
- 7 М. Ali Khan. «Globalization of financial markets and Islamic financial institutions» / M. Ali Khan// Islamic Economic Studies. – Vol. 8, No. 1. – October 2000. – P 59-60.

References

- 1 Nazarbaev N.A. Ot idei Evrazijskogo sojuza- k novym perspektivam evrazijskoj integracii. Jelektronnyj resurs: akorda.kz
- 2 Dr Aly Khorshid. About «Islamic finance» // Department of Social and Economic Science- 2013. – P-3, 12-16.

- 3 Islamic financial system// <http://www.islamic-banking.com/islamic-finance.aspx>
- 4 Khaki1 G.N. Bilal Ah. Malik2: Islamic Banking and Finance in Post-Soviet Central Asia with Special Reference to Kazakhstan./ Prof. G.N. Khaki1 Bilal Ah. Malik2// Journal of Islamic Banking and Finance, Vol. 1 No. 1, December 2013. – P. 18-19.
- 5 A dissertation paper studying demand and commercial viability of Islamic banking in Kazakhstan//Madi Akmambet//Economy & Finance, Business-2013.P-32-35
- 6 Nurymov A.A., Raimbekov Zh.S. // Aktual'nye problemy razvitija i upravlenija islamskoj finansovoj industrii v Kazahstane. A. Nurymov Zh.S. Raimbekov. KazUJeFMT. – Astana, 2011. – S. 14-19
- 7 M. Ali Khan. «Globalization of financial markets and Islamic financial institutions» / M. Ali Khan// Islamic Economic Studies. Vol. 8, No. 1, October 2000. – P 59-60.